
УДК 371.135/.136:159.923.3]:378.1

Илијана Чутура

Универзитет у Крагујевцу

Педагошки факултет у Јагодини

Марина Јањић

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

ФЛЕКСИБИЛНОСТ И ТЕХНОЛОГИЗАЦИЈА ДИСКУРСА У ВРЕДНОВАЊУ НАУЧНОГ РАДА¹

Сажетак: Рад се бави флексибилношћу и технологизацијом као карактеристикама дискурса у условима глобалног капитализма (према Ферклафу). Предмет рада јесте издавање и опис начина обликовања дискурзивне праксе на корпусу српских текстова који за тему имају вредновање научног рада. Аутори првенствено анализирају јавно доступне извештаје о самовредновању факултета друштвено-хуманистичког поља, упућујући на неколике базичне одлике ових текстова: технологизацију, присуство одређених формула и специфичне моделе квантификације. Показује се да се језичко обликовање (само)вредновања научног рада карактерише високом конвенционализованомшћу, што је свакако делом последица тржишног отварања високошколског простора у условима транзиције и глобализације, али и новоуспостављених система контроле квалитета.

Кључне речи: дискурс, флексибилност, технологизација, комодификација, вредновање, научноистраживачки рад

Увод

Предмет рада јесу карактеристике дискурса самовредновања научноистраживачког рада високошколских установа у Србији. Текстови у којима универзитети и факултети износе процену сопствене научне делатности представљају својеврстан жанр (у вези са сличним типовима текста в. Мишић Илић, 2013: 460–461, Петронијевић, 2012) одређен структурним и језичким карактеристикама. Неке од њих покушаћемо да расветлимо у анализи која за корпус има текстове самовредновања научноистраживачког рада филолошких, филозофских и учитељских/педагошких факултета.²

¹ Рад је урађен у оквиру научног пројекта 178014: *Динамика структура савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² У тексту ћемо користити следеће скраћенице: ФФНС (Филозофски факултет у Новом Саду), ФФНИШ (Филозофски факултет у Нишу), УФУЕ (Учитељски факултет у Ужицу), ПФЈА (Педагошки факултет у Јагодини), ФИЛУМКГ (Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу), ПФСО (Педагошки факултет у Сомбору).

1.1. Дискурс флексибилности и технологизација дискурса

Термине „флексибилност“ и „технологизација“ у раду користимо у смислу у којем их је дефинисао Ферклаф. Дискурс флексибилности или „strong discourse“, који Ферклаф види као „a vital symbolic weapon“ у борби између старог и новог, обликован је снагом друштвених и економских фактора који теже креирању флексибилности веће од реалне (Fairclough, 2010: 545). По њему, дискурс флексибилности потиче од чињенице да је језик постао сегмент добара и услуга које продају (у најширем смислу одређен) производ. Ово Ферклаф илуструје једноставним примером скупог ресторана где се, осим квалитета хране, економски (финансијски) вреднује, између осталог, и ниво услуге. А она укључује изглед, понашање и *говор* особља. Тако језик постаје део економске вредности и понуде (Исто: 552), те се и *комодификује* и то по оним принципима који су унапред прихваћени као пожељни, односно као „део вредности“. Другим речима а интерпретирано у светлу нашег корпуса, зна се какав језик „пролази“ на одређеном тржишту. Комодификација дискурса део је технологизације као шире појаве (Fairclough, 1996; Smith, 2009; Morrish, 2000) чији је резултат бирократизација, видљива у *редукцији различитости* и хомогенизацији (Fairclough, 2010: 552).

Сам термин *комодификација* свој корен има у Марксовој теорији, заснованој, између осталог на појму *робе* (*commodity*). Кад говоримо о комодификацији дискурса, у потпуности можемо применити општу дефиницију која у први план истиче то да комодификација представља процес претварања нечега (предмета, услуга, идеја и сл.) које се иначе не сматрају робом – у робу на тржишту. У условима глобалног капитализма већ се говори о комодификацији знања,³ а сам Маркс је на неки начин антиципирао научно интересовање за комодификацију дискурса када је у *Капиталу* довео у везу вредност робе и вредност *језика*:

„Према томе, не доводе људи производе свог рада у узајамни однос као вредности зато што у тим стварима гледају пукe материјалне омотаче истоврсног људског рада. Напротив. Тиме што у процесу размене изједначају своје разноврсне производе један с другим као вредности, изједначају они и своје различне радове једне с другима као људски рад. Они то не знају, али чине то. Према томе, вредности не пише на челу шта је она. Баш напротив, вредност претвара сваки производ рада у друштвени јероглиф. Доцније покушавају људи да одгонетну смисао јероглифа, да проникну у тајну свог властитог друштвеног производа; јер одређење употребних вредности као вредности исто је тако њихов друштвени производ као и језик“⁴ (Маркс, 1978 I: 76).

У том смислу, шири контекст наше анализе уоквирен је појмовима робе, размене, вредности и реципроцитета, а његово средиште чини разменљивост

³ „These policies can be summarized under the labels of commodification of knowledge, the marketization of higher education, the enlargement of scale as the primary policy to cut down costs, and – last but not least – the ‘managerial colonization’ of higher education and the simultaneous de-professionalization of the faculty in the name of a new ‘professionalism’“ (Lorenz, 2006: 147).

⁴ Истицање наше.

као социјално релевантна одлика сваковрсне „робе“. Нешто што у одређеном периоду не представља робу у неком другом може постати роба, тј. то „нешто“ мења свој робни статус (Appadurai, 1986: 13); а може да мења и вредност, као нпр. поштанске марке или антиквитети (Исто: 16), онако како су – додали бисмо – на „вредности“ губили различити социјално-политички доминантни дискурси или читави језици (в. нпр. Симић, 1996; Бугарски, 2009).

Ситуација у којој нешто постаје роба („commodity situation“) условљена је друштвеним контекстом и дефинисана на следећи начин: „I propose that the commodity situation in the social life of any 'thing' be defined as the situation in which is exchangeability (past, present or future) for some other thing is its socially relevant feature“ (Appadurai, 1986: 13). Било који тип дискурса, дакле, може постати *роба* у тренутку кад постаје пожељан и када се као такав *размењује за нешто*, с тим што је језик – будући да примарно не представља средство „робне размене“ – то може постати само метаморфозом (commodity by metamorphosis) (Исто: 16).

Веза између друштвене и језичке праксе илустрована је једноставним али нетипичним примером игре Ју-Ги-О картама (Gee, 2011: 3–7) у којој је употреба језика „необична“. А таквом је чини то што читалац неће разумети значење онога што је написано на једној карти (иако разуме сваку реч) уколико не познаје *правила игре* (Gee, 2011: 3–7). Слично је и са нашим корпусом, у којем пракса евалуације намеће одређену макроформу (редослед излагања, битне чињенице, терминологију и сл.) да би се остварила добра „размена“, односно да би се остварио *успех*:

„All forms of language [...] get their meaning from the games or practices they are used to enact. These games or practices determine who is 'acceptable' or 'good', who is a 'winner' or 'loser' – in the game or practice. 'Winning' in these practices is often, for many people, a social good. [...] Thus, in using language, social goods are always at stake. When we speak or write, we always risk being seen as 'winner' or 'loser' in a given game or practice“ (Gee, 2011: 7).

1.2. Контекст: о самовредновању научноистраживачког рада

Када говоримо о комодификацији дискурса у вредновању једног сегмента рада високошколских установа, свакако морамо нагласити да процес комодификације *знања* и *дискурса везаног за ову сферу* тече паралелно (в. код нас: Мишић Илић, 2013; Петронијевић, 2012). За сада можемо само претпостављати да је прво узрок другоме, или, пратећи Ферклофа, посматрати „излазак на тржиште“ (маркетизацију) дискурса као део маркетизације самих универзитета: „marketisation of discursive practices in contemporary British universities is one dimension of marketisation of higher education in a more general sense“ (Fairclough, 2010: 101).

Зато ћемо у овом одељку повући извесне паралеле између развоја нових система обезбеђења квалитета на универзитетском нивоу и дискурзивне праксе која тај развој прати.

Високо образовање све више постаје „brain business“ са високоинтегрисаним и хомогеним захтевима и параметрима квалитета који за крајњи циљ имају стварање стабилног европског високошколског простора (Logenz, 2006). У Србији је препознат низ потешкоћа са којима се у датим европским и глобалним условима срећу универзитети јер, додатно, транзициони амбијент:

„намеће универзитету додатне, често противречне одговорности, у економској, политичкој и културној сфери. У економској сфери од универзитета се очекује да буде тржишно оријентисан и предузетан, да истовремено одговори на захтев за стварање људског капитала који ће помоћи развоју привреде, али и да буде осетљив на социјалне неједнакости и све веће сиромаштво грађана. [...] универзитети су, чини се, превише оптерећени другим новим улогама да би систематично и стратешки формулисали своје задатке у оквиру треће мисије“ (Спасојевић и др., 2012: 1169).

Једна од таквих новина свакако је и новоуспостављени систем акредитације и обезбеђења квалитета који је временски пратио „болоњску реформу“ у годинама када су евроинтеграције постале „политички метациљ“ (Gavrilova, 2008) и за који – као и за реформу – није постојало слично искуство факултета у читавој Југоисточној Европи (в. Caddick, 2008: 18–21; Crossier et al., 2007). Постављене пред нове захтеве контроле квалитета, а без искуства у конкретним поступцима акредитације, високошколске институције прибегавају одређеној дискурзивној пракси да би оствариле успех.

Анализираћемо неке од елемената те праксе, а основни критеријум избора представљају поступци и модели репрезентовања мере у којој су захтеви испуњени. С једне стране, то су *изјаве*, јасно уочљиве у макроструктури текстова, којима се тврди да институција *испуњава* одређени захтев. Квантификовање у тим изјавама је апсолутно, те се своди на тврђење да нешто *постоји*. С друге стране, неки делови текстова које ћемо издвојити основну прагматичку усмереност остварују у неодређеној квантификацији. Та два модела, у семантичком смислу различита, заправо остварују исту сврху у контексту евалуације рада установа.

2. Анализа макроструктуре: обрасци изјава

Макроформа текста је свакако једна од сталних карактеристика жанра. Стога ћемо у овом одељку анализирати два показатеља жанровске кохерентности: уводне изјаве о претходној акредитацији као статусне назнаке и процене повезаности (јединства) научноистраживачког и образовног рада. У таквим сегментима текста доминира „institutional voice“ који додатно има свој примат управо у дискурсу контроле квалитета (Fairclough, 2010: 103–105).

2.1. Изјава о акредитацији

Један од показатеља сталности у макроформи (макроструктури текста, в. нпр. Мразовић, 2009: 742–745) јесу и почети текстова које су факултети припремили за самовредновање научног рада (стандард б). Већина факултета чије

смо извештаје анализирали као битан податак наводи да има акредитацију за научноистраживачки рад. По правилу, ова чињеница са пратећим релевантним подацима заузима прво место (ФФНИШ, ФФНС, ФИЛУМКГ, ПФЈА, ПФСО), упућујући на легитимитет установе који јој држава даје:⁵

ФФНИШ Одлуком Министарства науке Републике Србије од 19.02.2007. (бр.021-01-61/25), у складу са *Законом о научноистраживачкој делатности*, Филозофски факултет је први пут акредитован за обављање научноистраживачке делатности у области друштвено-хуманистичких наука. У редовном поступку реакредитације, покренутом септембра 2011.године, Филозофски факултет је 12.03.2012. године добио поновну потврду акредитације за обављање научноистраживачке делатности, одлуком Министарства просвете и науке – Одбора за акредитацију научноистраживачких организација (бр. 021-01-17/43) (Прилог 6.1.).

ПФЈА Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, Јагодина акредитован је као научноистраживачка институција први пут Одлуком Министарства науке и заштите животне средине Републике Србије (одлука бр. 021-01-61/82 од 16.04.2007), а поновну акредитацију у редовном поступку добио Одлуком Одбора за акредитацију научноистраживачких организација Министарства просвете и науке Републике Србије (Одлука бр. 021-01-17/45 од 19.04.2012).

Филозофски факултет у Новом Саду ову чињеницу само констатује у апо-нираној одредби (апозитиву) и тиме јој не даје тако истакнуто место као претходни факултети, мада је ипак ставља на сам почетак:

Акредитован за научноистраживачки рад 2007. године, Филозофски факултет је веома сложена институција... (ФФНС)

У извештају Педагошког факултета у Сомбору (Универзитет у Новом Саду) овај је податак дат у парентези:

Педагошки факултет у Сомбору је акредитован за обављање научно-истраживачке делатности (Одлука Министарства науке Републике Србије бр. 021 -01 -61127 од 19.02.2007. године, Прилог 6.6; поступак реакредитације је у току). (ПФСО)

За разлику од других анализираних извештаја, Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу експлицира и позивање на члан закона из преамбуле одлуке о акредитацији и, додатно, на овом месту истиче: (а) да је факултет државни и (б) за које је научноистраживачке и уметничке области акредитован, понављајући податке из саме пријаве за акредитацију:

Филолошко-уметнички факултет је Одлуком Министарства науке Републике Србије, број: 021-01-61/32, од 11. јуна 2007. године, на основу члана 18. тачка 2. Закона о научноистраживачкој делатности, акредитован као државни факултет у области друштвених и хуманистичких наука – филологија, музика и примењена уметност.

⁵ Ово наглашавање уочено је у вези са изјавама о мисији високошколских установа у Србији (Мишић Илић, 2014).

2.2. Изјава о јединству научног и образовног рада

Друга општа карактеристика свих извештаја јесте наредни исказ који представља одговор на акредитациони захтев (Акредитација, Упутство 2013, т. 6.1): „Високошколска установа у своме раду остварује јединство образовног, научноистраживачког, уметничког и професионалног (стручног) рада“. Сви анализирани извештаји, после податка о акредитацији, у некој форми понављају овај исказ не потврђујући га и не образлажући, тако да се он може сматрати неком врстом *изјаве о повезаности наставног и научног рада*:

ФФНИШ На основу *Стратегије обезбеђења квалитета*, и *Правилника о стандардима и поступцима за обезбеђење квалитета*, један од основних циљева у раду Филозофског факултета је остваривање јединства образовног, научноистраживачког и стручног рада.

УФУЕ Учитељски факултет у Ужицу у свом целокупном раду остварује јединство образовног, научноистраживачког, уметничког и стручног (професионалног рада).

ФИЛУМКГ Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу од самог оснивања организује, прати и подстиче научноистраживачки рад и стратешки је опредељен да перманентно повезује и остварује јединство образовне, научноистраживачке и стручне делатности.

У извештају Учитељског факултета у Врању, после првог појављивања изјаве, она ће се поновити на кратком растојању, али унеколико модификована:

УФВР Од свог оснивања, Учитељски факултет организује, прати и подстиче научно-истраживачки рад и стратешки је опредељен да перманентно повезује и остварује јединство образовне, научно-истраживачке и стручне делатности. Учитељски факултет у Врању остварује јединство образовног, научноистраживачког, уметничког и професионалног (стручног) рада.

Како се уочава, ове *изјаве* исцрпљују се у позивању на, најчешће, „стратешко опредељење“ факултета, а у погледу лексичког састава и саме формулације скоро да не постоје разлике међу њима. Једино Филозофски факултет у Новом Саду не остаје на потврђивању упутством задатог оквира и, уместо квалификације општеважећег стања, преводи изјаву из описног у вредносни исказ (в. Серл, 1991: 268–294), што се постиже употребом копулативног предиката чијим се значењем имплицира да тренутно стање није задовољавајуће. У овом примеру свакако се огледају и „невоље преласка *јесте* на *треба*“ (Исто: 268) јер је у материјалу изостала тврдња о ономе што *јесте*:

ФФНС Акредитован за научноистраживачки рад 2007. године, Филозофски факултет је веома сложена институција у којој је неопходно постићи усаглашеност образовног процеса и научноистраживачког рада.

Објашњење начина и показатеља повезаности наставног и научног (/ стручног/уметничког) рада покушава да укратко пружи Педагошки факултет у Јагодини, позивајући се на праксу која се не поткрепљује примерима и подацима:

ПФЈА У документу *Стандарди и поступци обезбеђења квалитета* [...] истиче се одређење Факултета да непрестано ради на подизању квалитета научноистраживачког и уметничког рада. У том смислу остварује се и јединство образовног, научноистраживачког, уметничког и професионалног (стручног) рада, с обзиром на то да полазиште иновација у наставном процесу представљају подаци и закључци добијени систематским истраживачким радом у области дизајна курикулума, концепције професионалне праксе студената, компетенција свршених студената и садржаја студијских програма.

И Учитељски факултет у Ужицу нешто даље у тексту кратко образлаже моделе интегрисања „истраживачких метода и резултата истраживања у наставне програме“, што чини експликацију једног сегмента јединства научног рада и образовног процеса. Из наведених изјава јасно је, међутим, да је ово поље, иако је промовисано у Стратегији развоја образовања у Србији до 2020. године као једно од веома важних, остало суштински неразвијено и слабо дефинисано.⁶ Ово је јасно експлицирано у SWOT анализи коју даје Филозофски факултет у Нишу, где се истиче да „нема довољно прецизних и јасних индикатора који би се могли користити као мерљиви показатељи за праћење и унапређивање квалитета у домену повезаности научног и наставног рада“.

Поред анализираних елемената, и низ других јавља се у извештајима о самовредновању као карактеристика макроструктуре. Факултети у даљем тексту наводе податке о свим сегментима научноистраживачког и издавачког рада. Извештаји су структурирани по областима делатности, а резултати су конкретизовани, са подацима о месту и времену одржавања активности (скупова, округлих столова и сл.), подацима о типу, финансирању и организацији научних и развојних пројеката, као и подаци о публикацијама. Стога ти делови у знатно мањој мери представљају технологизовани дискурс, па неће бити предмет анализе у овом раду.

⁶ У Стратегији се као начин реализације *мисије високог образовања* наводе *организоване студије и истраживања*, што укључује интеграцију науке и наставе. Међутим, овај сегмент интеграције представља питање које задире у филозофију самог идентитета универзитетске наставе будући да је једна од Хумболтових трију идеја на којима „почива идеја универзитета“ то да се „универзитет базира и на принципу јединства истраживања и учења, односно принципу према ком аутентични садржај поучавања не представља догматизована садржина, већ садржај наставе представљају резултати истраживања наставника у слободној истраживачкој заједници“ (в. Грубор, 2008: 43–44). Почетком двадесетог века ова идеја уступила је место концепцији „науке као позива“ (Исто: 45). Због колебања у самом концепту није ни чудно што и високошколске установе прибегавају слабо поткрепљеној тврдњи о постојању такве интеграције. Поред тога, Стратегијом се готово једнако промовишу истраживачка, иновациона и предузетничка компонента у високом образовању, што додатно указује на осцилације у систему вредновања датих компоненти. То је вероватно последица „тржишног отварања“ високошколских установа.

3. Лексички и синтаксички маркери експлицитности и неодређености

У извештајима о самовредновању научног рада јављају се осцилације на скали између експлицитности и неодређености. Оне се огледају у употреби лексема, конструкција и синтагми којима се постижу ефекти набрајања (низања хомофункционалних јединица) и неодређене квантификације. То су у нашем корпусу два типична модела репрезентовања квантитета активности и постигнућа.

3.1. Набрајања

Готово универзална језичка карактеристика извештаја о самовредновању јесте низање хомоформних и блискозначних јединица које се везују запетама или напоредним везником (најчешће *и*), творећи координирану синтагму. У највећем броју примера ради се о хомофункционалним, хомосемичним и хомоформним јединицама, иако „критеријум хомоформности у творби координираних синтагми има факултативан статус“ (Ковачевић, 2011: 127).

Координирани чланови оваквих синтагми неретко рефлектују саму структуру запослених или учесника у одређеним активностима (1), тражених докумената који се односе на исти захтев (стандард, примери (2)), различитих подврста или продуката исте делатности, укључујући и параметре за проценивање њиховог квалитета (3), на пример:

(1) [Пројекти] на којима су ангажовани *наставници, асистенти и сарадници у настави* запослени на Факултету (35 наставника, 43 асистента и сарадника)... (ПФСО); Значајан број *наставника и сарадника* укључен је у међународне пројекте... (УФВР); Формулисање једноставних образаца и формулара за *појединачне извештаје наставника и сарадника и групне извештаје департмана и стручних служби*, у којима ће бити спецификовани сви аспекти научног рада релевантни за праћење квалитета у складу са стандардом 6. (ФФНИШ)

(2) Факултет има утврђен *Програм научно-истраживачког рада и Програм развоја научно-истраживачког подмлатка* (Прилог 6.7). (ПФСО)

(3) Значајан број наставника и сарадника укључен је у *међународне пројекте и пројекте које финансира Министарство просвете и науке*. (УФВР); Поступак за издавање *монографија, уџбеника, приручника и других облика стручних и научних публикација* регулише се посебним општим актом... (УФВР); Један од главних приоритета у активностима Факултета у протеклом периоду било је *интензивирање и ширење* свих видова сарадње са *образовним и научним* институцијама од интереса за Факултет, а нарочито међународне сарадње, будући да је повезивање са институцијама *у региону, Европи и свету* изузетно значајно за унапређење квалитета *наставе и научноистраживачког рада* на Факултету. (ФФНИШ); Сви радови у зборницима са научних скупова подлежу рецензирању и испуњавају високе *методолошке, научне, језичке и техничке* стандарде. (ПФЈА); Поред *институционалне, логистичке и академске* подршке наставницима и сарадницима... (ФФНИШ)

У таквим синтагмама често координирани чланови исказују активности или оно што се активностима остварује. Тиме се постиже утисак о мултипликацији постигнућа и резултата институција, а јављају се и „многострано изукрштане координације“ (у вези са социјалистичким политичким дискурсом анализира их Симић (1996: 56–58)), као у следећим примерима:

Факултет је високошколска установа која осмишљава, припрема и реализује научно-истраживачке, стручне и друге врсте програма, као и националне и међународне научне и апликативне пројекте. (УФВР)

Научно-истраживачке и стручне активности на Факултету одвијају се у оквиру пројеката... (ПФСО)

На тај начин, Факултет доприноси (1)⁷ решавању актуелних друштвених потреба, (2) развоју науке и научног стваралаштва, (3) унапређивању образовања и струке, (4) остваривању принципа учења током читавог живота, (5) развоју и усавршавању научног подмлатка, (6) укључивању студената у научноистраживачки рад, (7) промовисању Факултета као националног и регионалног центра основних, развојних и примењених истраживања у области друштвено-хуманистичких наука, (8) повезивању Факултета са другим научним институцијама у земљи и у иностранству ради размене знања и искустава и рада на заједничким пројектима, (9) те стварању бољих материјалних услова за рад и развој Факултета. (ФИЛУМКГ) [С]адржај и резултати научних, истраживачких и стручних активности усклађени су са (1)⁸ стратешким циљем саме установе, (2) али и са националним и европским стандардима и циљевима високог образовања. (УФУЕ)

Јављају се и координиране синтагме које се састоје од супстантива и супстантивата, а које норма забрањује „иако оне уважавају све структурно-семантичко-стилске критеријуме творбе координираних синтагми“ (Ковачевић, 2011: 127). Најчешћа међу њима свакако је „међународни и пројекти Министарства...“.

Устаљене напоредне конструкције, тј. оне које показују високу фреквентност и присутне су у великом броју анализираних извештаја, односе се на набрајање врста публикација, набрајање институција са којима је остварена сарадња, начина на које се сарадња остварује и сл. Таква набрајања имају функцију конкретизације, на пример:

наставници и сарадници; наставници, асистенти и сарадници у настави; студенти, наставници и сарадници;
департмани и стручне службе;
научни и стручни скупови; научни скупови, конференције и округли столови;
монографије, зборници, часописи, уџбеници и приручници.

Набрајања нису увек подједнако информативно релевантна и углавном се тичу различитих фаза истог поступка (често исказаним глаголским и апстрактним именицама), мада нисмо запазили таутолошке спојеве као крајњи случај неинформативности:

⁷ Бројчане ознаке координираних чланова су наше, односно накнадно додате.

⁸ Исто.

конципирање и реализација; креирање и реализација; планирање и координисање; олакшати и поједноставити; могућности и процедуре; методе, поступци и активности; процедуре и системи; обрасци и формулари; (Факултет је) носилац и потписник свих уговора о сарадњи; домаћин и организатор научних скупова.

С друге стране, крајњи ефекат ових набрајања и није пружање додатне информације, већ стварање утиска о обухватности научног рада и издаваштва. Набрајања, како се показује у анализираном корпусу, постају општи манир у поступку представљања количине и квалитета активности којима ће институција уверити евалуаторе у своју вредност.

3.2. Неодређеност у квантификацији

Тражени подаци, који представљају јасне показатеље квалитета и обима рада установе у научноистраживачкој области, наводе се у засебним обрасцима (прилозима). У текстуалном делу очекују се опис стања и SWOT анализа те је он, без изузетка, афирмативан, функционално оријентисан на то да убеди читаоца (евалuatorа) у квалитет рада. Стога се у овом делу формулацијама и стратегијом самог обликовања текста „надокнађују“ све мањкавости у раду. Један од најјаснијих показатеља ове компензаторне функције јесте неодређеност у квантификацији.

О броју резултата увек се говори у смислу самопроцене, што је и циљ овог сегмента акредитације. Међутим, нумеричка квантификација готово редовно бива замењена ненумеричком. У функцији лексичког квантификатора најзаступљенија је именичка лексема *број*, праћена конгруентним атрибутом чија је употреба увек оријентисана на афирмативни прагматички ефекат: уколико квантификује пожељну вредност, он се лексички исказује придевима афирмативног значења (*велики* и *значајан*). Уз њих, јављају се и лексеме *бројни* и *многобројни*.

Степеновање као ненумеричко квантификовање (Пипер и др., 2005: 846) у анализираним текстовима остварује се као апсолутна неодређена квантификација (Исто: 870–875). У њој квантификатор садржи идеју броја, а у нашем корпусу готово увек је реч о проноумеративној или степеновано неодређеној квантификацији, на пример:⁹

Значајан

Значајан број наставника и сарадника укључен је у међународне пројекте и пројекте које финансира Министарство просвете и науке.

Велики (већи, највећи)

Такође, *велики број* [наставника и сарадника] активно учествује на научним и стручним скуповима; Факултет је матичан за *већи број* ужих научних односно ужих уметничких области; Квалитет уметничког рада наставника, сарадника и

⁹ У овом одељку послужићемо се и примерима из других стандарда јер указују на исту појаву.

студената исказан је кроз *велики број* реализованих уметничких пројеката (изложби, концерата...); *Већи број* сарадника магистрирао је...

Бројни, многобројни

Такође, наставници и сарадници учествују на *бројним* научним скуповима у земљи и иностранству; О квалитету уметничке делатности на Факултету сведоче *бројна признања и награде* студената, наставника и сарадника; У оквиру Факултета су формиран Центар за научно-истраживачки рад и Центар за издавачку делатност, у оквиру којих су организоване *многобројне научне конференције, округли столови, научне трибине из области дидактичко-методичких наука и научни скупови са међународним учешћем*.

У складу са овом нунумеричношћу, и *више* се употребљава не у смислу компарације према поредбеном појму (величини), него у односу на субјективну (само)процену норме¹⁰ (са значењем „довољан број“, „задовољавајући број у односу на целину“), нпр.:

У овом тренутку на Докторским студијама из филологије (језик и књижевност) на Факултету, затим докторским студијама из уметности (музика) на другим факултетима студира *више* младих сарадника Факултета.

Ово значење – назнаку веће количине у односу на претпостављену или прописану норму – конотира лексема *низ* („већа количина, већи број нечега“, РМС):

Током шест година континуираног рада Факултет је, самостално или у сарадњи са другим установама у земљи и иностранству, реализовао *низ научно-истраживачких пројеката*.

Квантификација се неретко семантички реализује и као апроксимација са експлицитним лексичким показатељима, на пример:

У јунском испитном року, који је обухватио велики број испита, пролазност се повећава на *нешто мање од 80%*; Закључак је да је код највећег броја предмета пролазност *релативно уједначена*.

Уколико је квантификована појава одређена као непожељна према акредитационим критеријумима, односно ако предмет квантификације спада у мањкавости, одређење броја, количине или степена његовог појављивања остварује се придевима или прилошким лексемама *мали/мало, неколико, поједини* и сл.:

Незаинтересованост *појединих* наставника за унапређење сопствене наставе кроз развој научних активности; Из одговора *мањег броја* студената на ово питање закључује се...

Потпуна неодређеност, без семантичке компоненте „много“ или „мало“, реализује се употребом синтагми *известан број, одређени број, један број*:

[И] *известан број* [наставника и сарадника] ангажован [је] у редакцијским одборима публикација у земљи и иностранству; *Известан број* наставника и сарадника

¹⁰ В. Прћић, 1997: 103–104.

ка са Учитељског факултета у Врању ангажован је у оквиру актуелних научноистраживачких пројеката; Недовољна одговорност *једног броја* наставног особља по питањима обавеза везаних за предмете за које имају задужења у настави; Одговорност *једног броја* лица у телима за обезбеђење квалитета није на задовољавајућем нивоу; недовољна усклађеност исхода *одређеног броја* предмета са исходима студијског програма; Прецизно дефинисање исхода за *одређени број* предмета на свим студијским програмима.

Наведене синтагме неретко остварују прагматичку функцију еуфемизације количине непожељног садржаја, те се готово редовно јављају у оним деловима SWOT анализа у којима се елаборирају слабости и претње за развој научноистраживачког рада.

У улози неутралног (неодређеног) квантификатора јављају се и самостално употребљена лексема *део* и лексема *неколико* у оквиру партитивне конструкције, са значењем „приближног досезања одређене количине“ (Ивић, 1995: 160):

[Н]еколико магистара је докторирало;

У протеклом конкурсном периоду (...) *део наставника и сарадника* био је ангажован на три пројекта Министарства за науку.

4. Закључак

У анализи текстуалног дела извештаја о самовредновању високошколских институција издвојио се проблем начина репрезентовања испуњености стандарда. Разматрајући два типа – апсолутне тврдње у релацијама *има/нема* (+/-) и неодређену квантификацију – закључили смо да постоје веома чврсти језички и текстуални обрасци по којима високошколске установе припремају ове извештаје.

Први тип огледа се у сталности макроформе, односно навођењу *изјаве о постојању претходне акредитације за науку* која се јавља као прва чињеница у тексту, са доминантним позивањем на ауторитет државе. Тој сталности доприносе и *изјаве о јединству научног и образовног рада* које, најчешће остајући на нивоу тврдњи без поткрепљења и елаборације, имају исти лексички састав и скоро идентичну синтаксичку форму као и сам акредитациони захтев.

У другом типу се, по фреквенцији и прагматичкој улози, издвајају набрајања која, као синтаксичко-семантичке мултипликације, доприносе утиску великог броја активности, постигнућа, актера и резултата. С друге стране, по фреквенцији и заступљености у целокупном корпусу, издвојени су и модели исказивања релативне квантификације.

Показује се да је дискурс ових извештаја већ попримио сталне текстуалне и синтаксичке обрасце, као и да је лексички материјал, делом преузет из самих прописа, такође учвршћен.¹¹ Све ово чини дати текстуални модел засебним

¹¹ И више од тога, у току рада пронашли смо апсолутно идентичне пасусе за које је оправдање највероватније то што су формални искази о испуњености услова скоро сувишни, будући да се

жанром административног стила који репрезентује афирмативну слику установе и успешно испуњава своју намену „размене вредности“. Тиме он постаје *дискурс флексибилности* са израженом карактеристиком технологизације, без обзира на свест аутора о томе (в. Widdowson, 2007: 70–72).

Сви наши закључци говоре у прилог Бурдијеовој *економији симболичких добара* где је економска вредност (цена) сакривена (Bourdieu, 1998: 120), и то је она врста „економије“ у којој је вреднован статус као друштвено добро (Marginson, 2004: 178). Конкретно, каже даље Маргинсон, ради се о једноставној чињеници да ће статус једне високошколске установе привући студенте високог статуса, а уз то иду и потенцијалне економске последице. У том смислу, дискурс флексибилности и технологизација дискурса део су комодификације односно претварања самог дискурса у неку врсту робе која се размењује за статус.

Литература

- Акредитација, Упутство. (2013). *Упутство за нови циклус акредитације високошколских установа и студијских програма* [online] Доступно на: <http://www.kapk.org/images/stories/dokumentacija/Uputstvo%20za%20novi%20ciklus%20akreditacije%2008.02.2013.pdf> [7. 7. 2014]
- Appadurai, A. (1986). Introduction: commodities and the politics of value. In *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*, A. Appadurai, ed., 3–63. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1998). *Practical Reason: On the Theory of Action*. Stanford: Stanford University Press.
- Bugariski, R. (2009). *Evropa u jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Gavrilova, D. (2008). The Other Side of European Integration: Effects of EU Accession Process on the non EU-regulated Policy Areas in Central and Eastern Europe. The Case of Bulgaria. *European Political Economy Review* 8, 68–96.
- Gee, J. P. (2011). *An Introduction to Discourse Analysis, theory and method*. 3rd ed. New York & London: Routledge.
- Grubor, N. (2008). Univerzitet – ideja u krizi. Analiza institucije polazeći od J. Habermasa. *Theoria* 4, 43–57.
- Ивић, М. (1995). Неки проблеми квантификације сагледани из визуре сепских (а донекле и словенских) језичких датости. У: *О зеленом коњу*, 157–174. Београд: Словограф.
- Ковачевић, М. (2011). О неким структурним и нормативним питањима координираних синтагми. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 40/1, 116–129.
- Lorenz, C. (2006). Will the universities survive the European Integration? Higher Education Policies in the EU and in the Netherlands before and after the Bologna Declaration, *Sociologia Internationalis: Internationale Zeitschrift für Soziologie, Kommunikations- und Kulturforschung*, 44/1, 123–151.

већина података налази у прилозима. Идентични делови дуги су, у просеку, по око 50 речи, што јасно говори о томе да су их аутори извештаја морали преузети једни од других.

- Marginson, S. (2004). Competition and Markets in Higher education: a 'glocal' analysis. *Policy Futures in Education*, 2/2, 175–244.
- Marks, K. (1978). *Kapital. Kritika političke ekonomije*. Beograd: Prosveta.
- Mišić Ilić, B. (2013). Pisane izjave o misiji/ciljevima visokoškolskih ustanova kao specifičan vid akademskog diskursa. U: *Leksika – Gramatika – Diskurs, Zbornik u čast Veri Vasić*, ur. M. Alanović, G. Štasni, G. Štrbac, J. Dražić. Novi Sad: Filozofski fakultet, 379–395. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Mišić Ilić, B. (2014). Commercialization of academic values. In *Values across Cultures and Times*, V. Lopičić, B. Mišić Ilić, eds., 171–193. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Morrish, L. (2000). A Feminist's Response to the Technologization of Discourse in British Universities. *European Journal of Women's Studies*, Vol. 7, 229–238.
- Mrazović, P. (u saradnji sa Zorom Vukadinović). (2009). *Gramatika srpskog jezika za strance*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Петронјевих, Б. (2012). Oglašavaње radnih mesta na univerzitetu – žanr, diskurs, tekstna vrsta (na materijalu nemackog i srpskog jezika). U *Strukturne karakteristike srpskog jezika*, zbornik radova M. Kovachević (ur.), 459–476. Крагујевац: ФИЛУМ.
- Пипер и др. (2005). *Синтакса савременог српског језика* (у редакцији М. Ивић). Београд: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска.
- Прћић, Т. (1997). *Семантика и прагматика речи*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.
- Serl, Dž. (1991). *Govorni činovi*. Beograd: Nolit.
- Симић, Р. (1996). *Политички дискурс. Инфлација речи у самоуправном друштву СФРЈ и језичка профилакса*. Београд: МХ Aktuel.
- Smith, N. (2009). Commodification in Law: ideologies, intractabilities and hyperboles. *Continental Philosophy Review* Vol.42, No 1, 101–129.
- Спасојевић, Д., Клеут, Ј., Бранковић, Ј. (2012). Друштвене промене, болоњски процес и трећа мисија универзитета у Србији. *Теме XXXVI/3*, 1157–1172.
- Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године, Службени гласник Републике Србије 107/2012, 12–85.
- Fairclough, N. (2010). *Critical Discourse Analysis, The Critical Study of Language*. 2nd ed. London: Longman Applied Linguistics.
- Fairclough, N. (1996). Technologization of Discourse. In *Text and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*, C. Caldas-Coulthard and M. Coulthard (eds). London: Routledge.
- Caddick, S. (2008). *Back to Bologna. The long road to European higher education reform*. EMBO reports [Online] Dostupno na: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2246620/> [2012, January 19]
- Crosier, D., Purser, L. & Smidt, H. *Trends V: Universities Shaping the European Higher Education Area*. EUA Report 2007. European University Association.
- Widdowson, H. G. (2007). *Discourse Analysis*. Oxford: Oxford University Press.

Marina Janjić, Ilijana Čutura

FLEXIBILITY AND TECHNOLOGIZATION OF RESEARCH ASSESSMENT DISCOURSE

Summary

The paper analyses flexibility and technologization as features of research assessment discourse self-assessment reports at Serbian faculties. Two prevailing features are described: firstly, the domination of specific *statements* as macro-textual characteristics; secondly, approximate and non-numerical modes of ‘quantifying’ activities and the results of these institutions. Consequently, it is clear that the primary aim of analyzed texts is ‘exchange of values’, and that self-assessment discourse is commodified and technologized.

ilijana.cutura@gmail.com
marina.janjic@filfak.ni.ac.rs

